

ANDERS OCH JAG

Erik Nyholm

Käre Anders!

För det första vill jag gratulera dig till att ha genomfört sjuttio framgångsrika år.

För det andra skall jag återge vissa skeenden och händelser som jag upplevt tillsammans med dig under åren, och som skall belysa hur jag uppfattar och uppskattar att min relation till dig vuxit fram.

Min första synkontakt med dig fick jag utanför grindarna till Norra Kyrkogården i Lund.

En tidig söndagmorgon om våren vid början av 50-talet, alltså för nästan 45 år sedan. Det minns inte du, men det gör jag. Förmodligen iförd golfbyxor, befann jag mig då tillsammans med min äldre bror på min första fågelexkursion i SkOF:s regi, för att tillsammans med en massa andra människor av olika åldrar och med dig som ciceron, titta och lyssna på fåglar på kyrkogården. Mitt intresse för fåglar hade väl just vaknat. Inte minns jag särskilt mycket från den speciella exkursionen, men troligen såg jag min första järnsparv då. Jag minns nämligen att järnsparven var en art som du verkade vara speciellt angelägen att visa. Det spanades mycket under buskar och häckar, under det att du entusiasmerande berättade om artens levnadsvanor. Här var typisk miljö för den, och nog hittade vi den. Efter exkursionen sökte jag sedan bland buskar både här och där för att också hitta järnsparven på egen hand. Nu visste jag ju var jag skulle söka den. Också året därpå, måste det ha varit, hade vi tänkt oss kyrkogårdsexkursionen med dig. Hur det var så missade vi emellertid. Vår besvikelse över detta var så stor att Mamma kände sig föranlåten att klaga vår nöd hos Torsten Malmberg, som hon kände och som väl hade någon position inom SkOF. Det resulterade i att han ställde upp på en speciell exkursion på Norra Kyrkogården med oss småpojkar. Uppenbarligen uppskattade jag de årliga vårexkursionerna till N. K., ofta ledda av dig, eftersom jag återkom under flera år. Säkert bidrog du väsentligt till grundlägga mitt fortsatta fågelintresse, inte minst genom att du bemödade dig om att beskriva de olika arterna i deras ekologiska sammanhang, och inte enbart till utseende och läte.

Min första kontakt med dig på tu man hand fick jag som gymnasist, sannolikt under 1958. Jag hade blivit fascinerad av djurs embryologi. Fiskarnas och grodornas fosterutveckling trodde jag mig hyfsat förstå. Däremot kunde jag inte klara ut för mig hur fågelebryot utvecklades ur groddskivan – här behöv-

des hjälp. En dag vandrade jag därför längs Helgonavägen bort till Zoologiska institutionen – där borde de ju veta. Jag fann en öppen dörr – där innanför satt du och mikroskoperade. Jag kände förstås igen dig, men visste inte att jag råkat på just den rätte att konsultera också i embryologiska frågor. Efter den lektion du då gav mig tyckte jag att kycklingutvecklingen framstod kristallklart. Jag kände beundran och glädje över att du så tveklöst generöst och entusiastiskt engagerade dig i mitt problem. Det var nog inte utan att jag önskade en anledning som kunde motivera ett nytt besök.

Samma år, eller kanske troligare 1959, fick jag höra sången av en fågel, som jag inte hört tidigare. Den satt i ett snårigt buskage vid en av de f.d. lergravarna vid Pålsjö och var därför inte lätt att få syn på. Jag lyssnade länge på den för att riktigt lägga sången på minnet. Jag hade en misstanke om att det kunde vara en kärrsångare, en art som ju inte var så vanlig på den tiden. Misstanken förstärktes av sångbeskrivningen i "Rosenberg". Men i varje fall ilade jag iväg till Zoologen och sökte upp dig för att få din åsikt om vilken art det kunde vara. Det stod inte på länge förrän vi tillsammans, med raska steg var på väg mot Pålsjö. Genast konstaterade du att det mycket riktigt var en kärrsångare. Naturligtvis var det stort att kunna notera en ny fågelart. Lägg därtill den glädjeblandade stolthet jag kände över att ha en kompis där borta på zoologen.

Under de närmaste åren, som botanik- och kemistuderande, uppsökte jag dig flera gånger, för att diskutera och få synpunkter på olika spörsmål med anknytning till zoologi och utbildning, eller ibland bara för att "snacka". Inte tänkte jag på att jag kanske ibland kan ha kommit olämpligt. Du uttryckte heller aldrig något sådant vad jag minns, vilket är typiskt för dig.

Hösten 1963, när jag började 2-betygskursen i Zoologi, var du disputerad och docent. Ditt arbetsrum var närmast kurssalen. Längre bort i samma korridor hade Bertil Åkesson och Patrick Meurling sina rum. Här rådde öppnadorrens princip. Ni lät er tydligen inte störas av alla studenters springande utanför rummen. Rita Jönsson (senare Wallén) hade väl börjat som laboratoriebiträde hos dig då. Vad jag minns, var det alltid full aktivitet i ditt lilla rum, som både inrymde en kontorsdel och en laboratedel. En liten stol för besökande fick också plats, tätt intill och bortom ditt vinklade skrivbord, vilket nådde nästan ända fram till och delvis blockerade dörröppningen. Jag minns att jag ibland slank in till dig, kanske för att också insupa den friskt positiva atmosfär som fanns i rummet. Att du där utförde högklassig forskning började jag nu också förstå.

För zoologikursen framstod du som en suverän föreläsare, vid de tillfällen du undervisade på kursen. Bland annat lyckades du med konststycket att till och med göra föreläsningen om Lepidomorie-teorin om mammalietändernas

fylogeni till något ganska intressant. Från ganska tidigt i mitt liv har jag troligen, utan egentlig medvetenhet, varit inriktad på att ägna mig åt något inom Zoologin. Jag tror också att mitt intresse för djurs morfologi var tidigt rotat hos mig. Helt säkert är emellertid att du som inspiratör och högt aktat föredöme ledde mig in på hypofysforskningsbanan. Den inriktningen hade för övrigt mycket stolta traditioner på Zootis. Nestorn var Bertil Hanström, som vid den här tiden var emeritus. Karl Georg Wingstrand hade blivit professor i Köpenhamn. Du var nu den värdige ledaren för den endokrinologiska forskningen vid institutionen – med Patrick M. som "kronprins". Men man förstod att det bara var en tidsfråga innan du också skulle lämna institutionen för någon professur. Den första professuren du sökte var i Stockholm. Du lät tidigt förstå att chansen för dig, – risken för mig, att du skulle få den var minimal. Det fanns en i Stockholm, Ragnar Olsson, som mycket riktigt låg bäst till.

Vid den här tiden, i början av 60-talet, publicerades "Falck-Hillarp-metoden" för åskådliggörande av adrenerg innervation *in situ*. Jag fick ett intryck av att den metoden bidrog mycket till att liva upp verksamheten vid Strukturella avdelningen på Zootis. Entusiasmen för den var enorm, och många var de som såg möjligheten att inta en plats i den vida forskningsfront som den plötsligt öppnade. Att Bengt Falck var histolog i Lund, och att han också insåg vilket stort jämförande zoologiskt forskningsfält som hans metod gav tillträde till, betydde säkert mycket för utvecklingen av den strukturzoologiska forskningen vid institutionen. Bengt delade generöst med sig av sin kunskap, personal och utrustning. Jag är emellertid övertygad om att speciellt du Anders, med din öppenhet, ärlighet, skarpa forskarhjärna, parat med pojkkaktig entusiasm och idérikedom, m.m. positivt, bidrog till att öppna vägen till Bengts, och den övriga medicinska histologstabens, positiva inställning till samarbete med zoologerna. Även jag fick så småningom vara med i adrenerga nerv-svängen. Det började våren 1964, med att jag som 3-betygsarbete studerade innervationen av mellanloben hos reptiler, med dig som handledare. När det arbetet väl var klart fick jag på hösten 1964 min första tjänst på avdelningen, som tredjeamanuens, med förväntningar på mig att forska och undervisa. Med att vara rekryt hos Anders följde kanske speciella förväntningar och förhoppningar från omgivningen. Följande lilla episod kan belysa det. Jag hade tilldelats en skrivplats i professorns, Erik Dahl, lab, tillika personalens fikarum. Efter någon månad kom Erik på mig med att läsa ett korrektur, med penna i högsta hugg. Förhoppningsfullt och med leende över hela ansiktet kom han bort till mig och kommenterade med: "Se där, du har redan börjat publicera dig!" Jag fick då tillstå att det var ett korrektur till en uppsats av Anders. Att den hand-

lade om fåglar i Ammarnäs var nog en bidragande orsak till att hela leendet liksom försvann. Professorn var nog inte lika förtjust i alla delar av din forskningsverksamhet.

Ditt arbetsfält var brett. Förutom allt som hade med hypofysen att göra, handlade det bl. a. om toxoplasma i gnagarhjärnan och utveckling och tillämpning av fågelinventeringsmetoder.

Det var svårt att se att det fanns någon gräns för den energi du ständigt utstrålade. Det var alltid full rulle. Det gällde lika mycket under dagen på Zootis, som på vägen till och från. Det skulle inte förvåna mig om det finns bestående spår av slitage i stenläggningen vid Allhelgonakyrkans sydvästra hörn, som du dagligen rundade, nästan med sladd, på väg till din kära familj på Spolegatan 11, eller till jobbet på Zootis. Dina tre spolingar såg väl till att det var full rulle där hemma också.

Allt som du företog dig utmärktes av samma grundlighet, och du nådde också ett imponerande djup inom ditt breda forskningsfält. Naturligtvis kunde ingen konkurrera med dig om den professur i zoologi som blev ledig att söka i Göteborg, och som du tillträdde 1966.

Men dessförinnan hade du initierat och drivit LUVRE några säsonger. LUVREs start 1963 betydde mycket för mig, i första hand därför att jag blev den som därigenom fick förtroendet att ta över en del av inventeringarna i Fågelsångsdalen. Dessförinnan hade du ensam under tio år genomfört inventeringarna, som bland annat lade grunden till att "Karterings-metodens" utveckling. Givetvis kändes det inspirerande att vandra i fotspåren av Linné och dig, ni som gjort dalen till klassisk mark. Eftersom ju LUVRE kom att fortsätta och du flyttade till Göteborg, behövde du min hjälp i Fågelsångsdalen även under kommande säsonger. Att jag engagerades i Fågelsång hade kanske från början samband med att du ville experimentellt studera om och hur "interspecifik konkurrens" påverkade populationsdynamiken i ett småfågelsamhälle. Med holkar skulle ytterligare fåglar lockas att häcka i Fågelsångsdalen, och holkar som instrument var mig inte främmande då heller. Fågelsångsdalen låg, och ligger dig fortfarande varmt om hjärtat. Inte förrän 1968 bröt du din inventeringssvit. Även om din kroppsliga närvaro i dalen därefter inskränkt sig till 20-, 30- och 40-jubiléerna, har du emellertid under alla år varit aktivt och djupt engagerad i vad som hände i dalen. Tack för det! Ditt engagemang och publiceringsslit betydde att den längsta obrutna fågelinventeringssviten kunde presenteras för världen, 1995. I det sammanhanget vill jag, inom parentes, berätta att du också imponerade på mig genom att klara den statistiska behandlingen av fyrtioårs materialet för hand, med Bonnier & Tedin (1940) som enda hjälpmedel. Jag kunde förstås inte låta bli att kontrollera resultaten

Även i grön skitig hatt och dito välanvänd jacka, gör din akademiska storhet att du framstår som klädd i hög hatt och frackskört. Såsom dokumenterat under inventering i Fågelsångsdalen 1972.

av dina uträkningar med hjälp av det kraftfulla PC-program jag hade. I några fall fick vi olika resultat – i samtliga fall berodde det då på att jag matat in någon siffra fel till datorn. Sedan stämde korrelationskoefficienterna överens till femte decimalen, förbanne mig.

När det 1964 var dags för motsvarande holkexperiment i fjällbjörkskogen, som i Fågelsångsdalen, fick jag chansen, och blev upptagen som "lillpojken" i LUVREgemenskapen.

Förutom de kontakter som vi hade rörande Fågelsångsdalen och LUVRE möttes vi sporadiskt i endokrinologiska frågor, sedan du lämnat Lund. Ett av dessa möten minns jag speciellt. Vi infann oss tillsammans på Histologen i Lund för att preparera fram mellanlober från hypofyser hos ett par hundra grodor. Om jag inte minns fel var den högst vetenskapliga målsättningen att från ett gediget material skaffa kvalitativa och kvantitativa uppgifter om de biogena aminer som finns i grod-mellanloben. Det var inte vilka grodor som helst det rörde sig om, utan leopardgrodor, som just anlänt med flyg från Argentina. Varför just den arten valdes minns jag inte. De hade skickats av Fermin Iturriza, som var medarbetare i projektet, och som väl varit gästforskare hos Bengt Falck. Det var i varje fall bråttom med grodorna. Det var huvud av, underkäke bort, skallbas upp och hypofysmellanlob loss, i ökande tempo

under den dag vi hade på oss. Du stod för en avgörande utveckling av tekniken vid moment nummer tre, som påskyndade arbetet betydligt: – om skallbasen liksom sprättes upp följde hypofysen med på ett sätt som innebar att mellanloben exponerades och lättare kunde lyftas loss. Det var tufft, men mot dagens slut hade vi ett rör med mellanlober i någon sorts lösning, klara att lämnas till Evald Rosengrens laboratorium på Farmakologen för analys. Hos honom gick arbetet emellertid sällan fort vad jag kan minnas. Det tog alltid lång tid att få besked om analysresultat därifrån, så också denna gång. Värre var emellertid att analyserna tydligen gått åt helsicke. Grodorna hade nog både levt och dött förgäves.

Jag har dock också minne av betydligt mer lyckosamt resultat av samverkan mellan oss vid operationsbordet. Till exempel den gången då jag var i Göteborg med *Xenopus*-embryoner för att du skulle lära mig konsten att extirpera och transplantera hypofysanlag hos grodyngel. Metoden var din hemvävda. En Petriskål med plastelina i botten, några insektnålar för att hålla fast operationsoffret och handgjorda glasnålar som operationsinstrument, var de materiel som behövdes. Dock krävdes dessutom händer som var stadiga och känsliga som dina, för att resultaten skulle bli lyckade. Jag uppnådde aldrig min läromästares elegans och säkerhet som operatör, men blev så pass tränad att operationsmetoden kom att spela en viktig roll i mitt doktorandarbete.

Så småningom blev jag också klar med både arbete och avhandling, 1976. Jag kunde då glädja mig över att få en opponent som var känd för att vara mycket kunnig, garvad, noggrann och prestigelös, nämligen Anders Enemar.

Så har åren rullat på. Våra direkta kontakter har ömsom varit sporadiska och ömsom dagliga. LUVRE och Fågelsångsinventeringarna var under flera år de huvudsakliga kontaktpunkterna. När också jag så småningom flyttade till jobb i Göteborg 1983, togs jag om hand av dig och Eva, bland annat genom att jag fick bo med er på Herrgårdsvägen en hel termin.

Jag kunde under åren i Göteborg bland annat följa ditt imponerande arbete med att utveckla en metod att utföra ”rena” hypofysektomier på råttfoster intrauterint. Att, såsom du gjorde, lyckas med sådana operationer, var en verklig högoddsare. Säkert är det många som insett värdet av att kunna genomföra sådana operationer, men som misslyckats vid sina försök. Även om metoden nu är beskriven tror jag emellertid inte att den blir möjlig att använda som rutin. Det krävs så mycket mer än att kunna tolka en metodbeskrivning. Troligen finns mycket få som är begåvade med de rätta fysiska och psykiska förutsättningarna som krävs för att kunna utföra så krävande operationer med framgång.

Som du, och envar som läst detta, väl förstår känner jag en verklig beundran för dig och det du står för. Denna har fördjupats alltmer under de mer än fyra decennier som gått sedan jag först kom i kontakt med dig i Norra Kyrkogården i Lund. Din betydelse för utvecklingen av mitt zoologiska intresse är avgörande, och den vänskap jag känner till Dig och Eva är värmande. SVPoGJ!

